

מה ענין "נעליים"

- בימות המשיח ?

- רעיון לחזרה ב"סעודת משיח" (וכיו"ב) -

לפני קרוב לשמונים שנה, בשנת תרצ"ז, שלח הרבי – שהתגורר אז באזור צרפת – לאביו הגאון המקובל הרב לוי יצחק, רבה של העיר יקטרינוסלב שבאוקראינה, נעליים חדשות (ניתן לשער שבמצב שבו היו נתונים אז "מאחורי מסך הברזל" היתה בכך תועלת רבה).

רבי לוי יצחק כתב לבנו אגרת ובו הוא מודה על הנעליים ששלח לו (אגב, אגרת זו היא אחת מהאחרונות שקישרו בין האב לבנו, משום שלאחר כשנתיים, בסביבות חג הפסח תרצ"ט, נאסר רבי לוי יצחק בשל פעילותו הדתית והיה במאסר ובגלות עד פטירתו בשנת תש"ד במעמקי רוסיה). באגרת זו ניתן לראות דוגמא אופיינית ליהודי שכל דבר רואה במבט תורני, ועוד לפני הצד הגשמי-מעשי שבו הוא מבחין בצד היהודי-רוחני.

כך הוא כותב: "ת"ח [=תשואות חן (ואולי 'תודה חמה')?] בעד המנעלים שנתקבלו במועד חג הפסח - שכתוב בו 'ונעליכם ברגליכם', וכן לעתיד לבוא 'והדריך בנעלים', וכתוב 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב', בתו של אברהם שנקרא נדיב, ואברהם ביחוד שייד לפסח, החג הראשון חסד, והוא היה האב הראשון חסד. ובנעל מלך סדום מאס, כמו שכתוב 'ועד שרוך נעל', רק שיהיה מנעלים דקדושה, שמזה תהיה מפלת האומות, כמ"ש 'על אדום אשליך נעלי', ואכמ"ל וד"ל – המה טובים".

כלומר: ראשית כל מציין רבי לוי יצחק את המוטיבים התורניים שמצאנו בקשר לנעליים והקשר המיוחד לחג הפסח, ורק לאחר כל הציונים (שאותם הוא כותב בקיצור, ומוסיף "ואכמ"ל וד"ל" [=ואין כאן מקום להאריך, ודי למבין]) הוא 'נזכר' לציון שאכן הנעליים הועילו לו – "המה טובים"...

הנעליים במצרים – ולעתיד לבוא

ננסה קצת להרחיב בענין זה, ולפענח חלק מהציונים בענין הנעליים, הקשר לחג הפסח והגאולה השלימה.

הנעליים מוזכרות הן בקשר ליציאת מצרים והן בקשר לגאולה השלימה. ביציאת מצרים נצטוו ישראל לאכול את בשר (קרבו) הפסח, בלילה האחרון שבו היו על אדמת מצרים, מתוך תחושת בהילות, כאדם המוכן לצאת לדרך במהירות האפשרית: "וככה תאכלו אותו, מתניכם חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה" (פרשת בא – פסוק זה היה בקריאת התורה לאחרונה של 'פרשת החודש'). כלומר: אל תשבו לאכול את הפסח ברגליים יחפות או

ב'נעלי בית', כאדם היושב נינוח על השטיחים שבביתו, אלא תרגישו כהולכי דרכים המצטיידים בנעליים חזקות.

גם בנבואת הגאולה העתידה נזכרים ה"נעליים". הנביא ישעיהו מתנבא על כך שכשם שביציאת מצרים עברו ישראל דרך ים סוף שנבקע לשנים, "בתוך הים ביבשה", כך לעתיד לבוא יחולל ה' נס ויווצר מעבר יבשתי בתוך המים שבו ילכו בני ישראל: "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר.. והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים". הווי אומר: על ידי מכת ה' יפרד הנהר לשבעה נחלים, ובין נחל לנחל תהיה יבשה; והדורכים שם ידרכו בנעלים שברגליהם, כי הדרך תהיה יבשה (פסוק זה מהווה חלק מההפטרה שקוראים בחו"ל ביום השמיני והאחרון של החג – יום טוב שני של גלויות' לשביעי של פסח).

אולם יש להבין, מדוע באמת מדגיש הנביא דוקא את ענין ה"נעלים" – "והדריך בנעלים"? לכאורה, הנקודה כאן היא זה שיוכלו לעבור בתוך הים בהליכה רגלית, ומה פשר ההדגשה על "נעלים" דוקא?

ואכן, בתהלים נאמר (בקשר לאותו ענין) "בנהר יעברו ברגל" – שם מדובר על המעבר הרגלי בתוך הנהר, בלי להזכיר את ה"נעליים" דוקא.

גאולה נינוחה – "לא בחפזון"

ידוע כי במובנים רבים מהווה הגאולה העתידה 'חזרה' (אם כי בפורמט גדול יותר) של יציאת מצרים, וכמו שכתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". לפי זה היה אפשר להסביר פשוט, שכמו שביציאה ממצרים נאמר "נעליכם ברגליכם" כך בגאולה העתידה מציין הנביא את "והדריך בנעלים".

אולם כשנחשוב קצת נראה שלגבי הפרט הזה של הנעליים אין הדמיון עולה יפה. כשבני ישראל אכלו את הפסח נעולים בנעליים ("ונעליכם ברגליכם"), היה זה משום שהם מיהרו לדרך ולא היו כל כך רגועים. בסך הכל, מצרים נתנו להם רשות לצאת לשלושה ימים בלבד, והם היו אמורים רשמית לחזור בחזרה. גם לאחר כל הניסים, עדיין לא הפכו המצריים לאוהבי ישראל מושבעים, והראיה הפשוטה היא מכך שבסופו של דבר חזרו המצריים ורדפו אחרי בני ישראל עד שלא היתה ברירה אלא להטביעם בתוך ים סוף.

בני ישראל איפוא עדיין לא השתחררו מהאויב בצורה מוחלטת, וטבעי הדבר שבמצב כזה יש צורך בנעליים שיתנו אפשרות ללכת במהירות ואף לברוח מפני האויב; אולם המצב בגאולה העתידה שונה לגמרי. אז תהיה רגיעה מוחלטת, לא יהיה מפני מי לברוח, לא תהיה סיבה למהר. וכמו שאומר הנביא ישעיהו עצמו – בקשר לגאולה העתידה: "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו"; בשונה מהיציאה ממצרים שהיתה "בחפזון", הפעם זה יהיה על מי מנוחות.

אם כן, מדוע במצב כזה צריך לשים דגש על ה"נעליים"? ואכן, גם ביציאת מצרים עצמה, כאשר התורה מספרת על מעברם של בני ישראל בים סוף שנקרע, כאשר הגיעו לנצחון הסופי על מצרים ומצרים טבעו בתוך הים – שם לא נזכרים ה"נעליים"; ואדרבה, לפי המסופר במדרשים בני ישראל הלכו בנינוחות מירבית, כך שמסתבר שהם אפילו היו יכולים ללכת יחפים.

"של נעליך מעל רגליך!"

כדי להבין את היעוד של "והדריך בנעלים", נקדים ונחקור בכלל ביחס התורה אל ה"נעליים" - האם "נעליים" הם דבר טוב או לא?

מחד גיסא אמרו חז"ל: "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו" – במאמר זה מודגשת החשיבות שב"נעליים". גם כשנבחן את האוכל שאנו אוכלים נראה, שבתחום הבהמות והחיות הרי התנאי המינימלי כדי שבהמה תהיה כשרה הוא שיהיו לה נעליים! (ואמנם יש עוד תנאים, ואכ"מ"ל).

התורה מזכירה במפורש את אותם בעלי חיים שאין להם נעליים – "הולך על כפיו" – כדבר טמא במיוחד. כך כלב, דוב וחתול אינם ראויים לבוא על שולחנו של יהודי, משום שאין להם "פרסא", הם הולכים ישר על כפות רגליהם ודורכים באדמה ישירות. (אם כי יש גם בעלי חיים שיש להם פרסא ובכל זאת הם אסורים באכילה מחוסר תנאים אחרים).

דוקא הפרה, הכבש והעז שיש להם "פרסא", "נעל" שעליה הם דורכים, הם הכשרים ומותרים. מכך נראה ש"נעל" היא דבר רצוי וחיוני.

אולם מצד שני – מעניין: כשמדובר על מקום קדוש במיוחד – נצטוונו להסיר את הנעליים. מי שזוכר את ההפטרה שקראנו ביום הראשון של חג הפסח, מסופר שם על יהושע בן נון שנצטווה על ידי המלאך – "של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". ויהושע הוא לא הראשון; כבר אצל משה רבינו מצאנו שהקב"ה נגלה אליו מתוך הסנה, והורה לו: "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". (אגב, בענין זה יש הבדל בין משה ויהושע: אצל משה נאמר "של נעליך" – לשון רבים, ואילו אצל יהושע נאמר "של נעלך" – לשון יחיד. וכבר דיברו על כך במדרשים, ואכ"מ).

ולא מדובר רק בתופעה היסטורית שהיתה בעבר הרחוק אצל משה ויהושע, אלא הרבה לאחר מכן נקבעה הלכה שמבחינה עקרונית תקפה גם היום – אסור להיכנס למקום בית המקדש עם נעליים. ואפילו בימינו, כל עוד אין בית המקדש בנוי בתפארתו, קיים מנהג נפוץ שלפני הכניסה לציון קברו של צדיק חולצים את הנעליים (נעלי עור).

[יש להעיר שגם בזמן קדוש במיוחד חולצים נעליים – יום הכפורים. אלא שכך עושים גם בתשעה באב ועוד זמנים של אבל ל"ע. ואכ"מ].

אז מה סוכם – "נעליים" זה דבר רצוי או לא כל כך?

תפקיד הנעליים – לא להיכנס לבוץ

וזו נקודת הענין:

בחיי היום-יום, כאשר אנו עוסקים לא רק בעניינים של נשמה ואלקות אלא – מכורח המציאות – גם בעניינים של גשמיות וארציות, יש חשיבות עליונה וחיונית ל"נעליים".

כשם שמבחינה גשמית-פשוטה, הנעליים מגינים על האדם מפני הסכנות האורבות לו בדרך. כשאדם נמצא בתוך הבית, והבית נקי ומסודר – אז הנעליים די מיותרות; אולם כשהוא יוצא החוצה, יש הרבה מכשולים שעליו להישמר מפניהם. בין אם מדובר (בחורף) בשלוליות, רפש ובוץ, ובין אם מדובר (בקיץ) ברמשים וזוחלים שונים ומשונים, ובין אם מדובר בסתם זכוכיות שנשברו ועוד ועוד... וזה תפקיד הנעליים – לשמור על הרגליים מפני הסכנות והמכשולים שבאדמה;

כך גם מבחינה רעיונית-נפשית, תפקיד הנעליים הוא לחצוץ בין האדם לבין האדמה שעליה הוא דורך. הנעליים מסמלות יותר מכל, כי אמנם האדם בא במגע עם הארציות, עם החומריות, אבל עדיין הוא אדם, שגבוה מן האדמה ולא נכנס בתוכה "עד הסוף".

הדבר הכי מאוס בעיני יהודי הם הרמשים, אלו שמתפלשים בתוך האדמה, החול והבוץ. וכשיהודי נאלץ בעל כרחו להתעסק עם ענייני העולם, עם הארציות, הוא דואג לשמור על חציצה והפסק בינו ובין הארציות, הזרועה בסכנות ומכשולים כה רבים.

ואמנם, ראשו של האדם מלכתחילה הוא גבוה ומובדל מן הארץ, כי האברים והכחות הנעלים שבאדם אין להם שייכות לארץ; כל מה שקרוב ושייך לארץ הוא רק החלק התחתון של הגוף, הרגל בלבד. אבל גם חלק תחתון זה – ה"דומם" שבאדם¹ – צריך שיהיה הפסק והבדל בינו לבין הארץ, שלא ישתקע לגמרי בתוך הגשמיות והארציות², ומכאן חשיבות הנעליים, שמפרידות בין האדם ובין האדמה.

לכן כשמדובר על סימני כשרות של בהמות, נדרשת הבהמה לכל לראש להיות בעלת "נעליים". בהמה שהולכת על כפיה, בלי חציצה – מסמלת את ההשתקעות בארציות ללא מעצורים, ואת זה יהודי לא מכניס לפה, הוא לא רוצה להיות מושפע מכזה דבר; רק בהמה ששומרת על רגליה, כזו יש לה "פרסא" המונעת ממנה מלהשתקע בבוץ הארצי, איתה יש סיכוי להישאר עדינים ומרוממים, טפח מעל הקרקע.

"אדמת קודש" זה משהו אחר

כל זה טוב ויפה כאשר מדובר על אדמה רגילה. כשיהודי רואה אדמה רגילה, ארציות פשוטה, הוא מבין שעליו לשמור על מותר האדם מן האדמה ולשים נעליים לרגליו על מנת שהארציות לא תדבק בו ותוריד אותו מרוממותו;

אך כשמדובר על "אדמת קודש" – כאן זה משהו אחר לגמרי. אם מדובר באדמה שהתקדשה, שוב אין סיבה לשמור מרחק ממנה. אדרבה: כאן מצוה להסיר את הנעליים, על מנת לשאוב ולהתדבק בקדושת האדמה!

לכן נצטוו משה ויהושע לחלוץ את הנעליים, "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". ולכן כשיהודי נכנס לבית המקדש, מקום בו האדמה עצמה הפכה

¹ ועד שמצינו שהעקב שברגל נקרא "מלאך המות שבאדם" (אבות דרבי נתן סוף פרק לא).
² ועל זה נאמר (שיר השירים ה, ג): "רחצתי את רגלי, איככה אטנפם".

לקודש, מקום של השראת השכינה – הוא נדרש להסיר את הנעליים ולהיכנס "עד הסוף" בתוך הקדושה.

ולכן נוהגים גם היום, כי כשנכנסים למקום מנוחתו של צדיק גדול, מקום שבו נטמן הגוף הקדוש בעצמו, דבר ההופך את האדמה שתחתיו ל"אדמת קודש" – לחלוץ את הנעליים, על מנת להתדבק בקדושת הצדיק ללא עכבות ומחסומים.

"מלאה הארץ דעה את ה"

אלא שמעתה רק מתחזקת השאלה ששאלנו – מה ענין "נעליים" לימות המשיח?

לפי מה שהסברנו, תפקיד ה"נעליים" הוא לחצוץ בין האדם ובין האדמה, כדי למנוע מצב שבו האדם שוקע בבוץ של הארציות; ולכן שונה היא "אדמת קודש", שבה אין חשש וסכנה, ושם נדרש האדם כן להיכנס כל כולו בתוך האדמה המקודשת.

אם כן, למה בימות המשיח יצטרכו "נעליים"? הרי אז בוודאי תתקדש הארץ כולה, וכמו שכתוב: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". גם מבחינה גשמית, המצב של מזיקים שונים המטיילים על פני האדמה ויש להיזהר מפניהם, לא יהיה עוד – וכמו שכתוב: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי". אז לא יהיה חשש מפני נחשים ועקרבים, וכמו שמנבא הנביא ישעיהו (באותה נבואה) כיצד הילד הקטן יוכל לשחק עם הנחש ללא פחד ומורא.

גם אם נמצא איזה הסבר לכך שעדיין יהיה צורך ב"נעליים" – מכל מקום, למה מדגיש זאת הנביא באומרו "והדריך בנעלים"? למה זה חשוב?

ומעניין: אפילו ביציאת מצרים שבה נאמר "נעליכם ברגליכם" (וכמו שהסברנו) – מופיעות ה"נעליים" כדבר טפל אל ה"רגליים" בלבד ולא כדבר עצמאי; ודוקא לעתיד לבוא, בזמן שבו לכאורה כל ענין ה"נעליים" נעשה מיותר לגמרי, מדגיש הנביא את ה"נעליים" כדבר העומד בפני עצמו, מבלי להזכיר את ה"רגליים" שבתוכם!...

הגנה הפוכה

אחד ההסברים הוא (ויש עוד. ואכמ"ל), שהדגשת ה"נעליים" דאז – יש לה מטרה הפוכה מאשר הדגשת ה"נעליים" שבזמן הזה:

היום תפקיד הנעליים הוא - לשמור על האדם מפני האדמה; אז יהיה תפקיד הנעליים – לשמור על האדמה מפני האדם...

כלומר: אז באמת לא יהיה צורך לשמור על הרגליים מפני השפעות מזיקות של האדמה והארציות, משום שהכל יהפך לטוב וקדושה;

אולם אז ייווצר צורך הפוך – לשמור על האדמה שלא תישרף מעוצמת הקדושה שתהיה בעם ישראל. עם כל ההתעלות וההזדככות שתהיה באדמה ובעולם כולו, המדרגה הנשגבה אליה יגיעו בני ישראל עצמם תהיה הרבה יותר גבוהה, וכל יהודי יהיה דומה למלאך בקדושתו העילאית.

ובכן, כדי למנוע מצב שבו האדמה מתבטלת ו"נשרפת" מעוצמת הקדושה של יהודי – ילכו עם "נעליים" חזקות, כדי לשמור על האדמה! אפשר אולי לדמות זאת ל"מסווה" ששם משה רבינו על פניו כאשר ירד מהר סיני, כדי שהכל לא ייבהלו מקרני ההוד שהיו בפניו; עם כל הקדושה הנשגבה, יש מטרה אלוהית בקיומה של האדמה, והקב"ה אינו רוצה שהיא תהיה נמסה מעוצמת האור והקדושה, ולכך יהיו מיועדים הנעליים – לשמור על מרחק מסויים בין הקדושה הנשגבה של יהודי לבין האדמה היותר נחותה.

מה שעדיין לא הצלחתי לפענח הוא את ה"קוד" שמזכיר רבי לוי יצחק בדבר "על אדום אשליך נעלי" – דהיינו, שמפלת האומות ואויבי ישראל תהיה על ידי "נעל דקדושה"; למה בדיוק הכוונה? וכל היודע הסבר נוסף בענין זה אנא יכתוב לי לפי הכתובת שלמטה. ויהי רצון שכבר נזכה לראות בהתממשות הדברים בפועל ממש תיכף ומיד ממש.

[מקורות: "רשימות" חוברת לט. מאמרי אחרון-של-פסח תשי"ז, תשח"י. שיחות אחרון-של-פסח תשכ"ה, תשכ"ט. ועוד].

נערך ונכתב ע"י מ"מ רייצס * כל הזכויות שמורות
לתגובות והערות:
טלפקס' 08-6882799 * דוא"ל rizs@neto.bezeqint.net